

ДАВТАГДАХ ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ОНОЛЫН ОЙЛГОЛТ, ПРАКТИК ХЭРЭГЛЭЭ ТҮҮНИЙ АЧ ХОЛБОГДОЛ

П.Эрдэнэбаатар

ХСИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн ЭХХШЭЗ-ийн
тэнхимийн багш, цагдаагийн дэд хурандаа

Товч агуулга

Гэмт хэргийн зураглалын ойлголт, түүний ач холбогдолын талаар энэхүү өгүүлэлд авч үзсэн болно.

Түлхүүр үг

Гэмт хэргийн зураглал, Гэмт хэргийн зураглал үйлдэх, Газар зүйн байрлал тодорхойлох, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд хүрээлэн буй орчныг загварчлах.

2017 оны 07 дугаар сарын 01-ны өдөр шинээр батлагдан дагаж мөрдөгдөж буй Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16 дүгээр зүйлд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэхэд ач холбогдол бүхий, энэ хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олж авсан аливаа баримтат мэдээллийг нотлох баримт гэнэ. Баримтат мэдээлэл энэ хуульд заасны дагуу бэхжүүлсэн авсан зураглал¹ байж болно гэсэн байна. Ийм учраас зураглал буюу гэмт хэргийн зураглалын талаар та бүхэнтэй саналаа солилцохыг хүслээ.

Гэмт хэргийн зураглал гэсэн ойлголт нь Монгол улсын хувьд шинэ бөгөөд тус системийг нэвтрүүлснээр гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах, түүнчлэн гаралтаас урьчилан сэргийлэхэд ач холбогдолтой юм².

Хүн төрөлхтөний хөгжлийн түүхэн явцад газрын зураг нь гурван хэмжээст хөгжих хүртлээ 8000³ гаруй жилийг замналыг туулсан байна.

Газрын зураг нь ямар нэг нутаг дэвсгэр дээрх объект болон бүс нутаг тэдгээрийн тайлбар, харилцан хамаарлыг тусгай дүрс тэмдэглэгээ ашиглан дүрсэлсэн зураглал юм⁴.

Хүмүүс анх газрын зургийг хад чулууг агуйн хананд зурж эхлээд улмаар мал, амьтаны ширийг ашиглан зурж хүрээлэн буй орчноо дүрсэлдэг байсан. Газрын зураглалд аливаа газар орны уул, гол мөрөн, төмөр зам, нисэх онгоцны буудал, гудамж талбайн хаяг, нэрс, барилга байгууламжийг дүрслэн харуулахаас гадна, улс орнуудын хил хязгаарын зааглалыг тусгасан байдаг.

Дэлхийн улс орнуудын цагдаагийн байгууллагууд гэмт хэргийн илрүүлэлт, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд гэмт хэргийн газрын зургийг өргөнөөр нэвтрүүлэн амжилттай ашиглаж байна.

Гэмт хэргийн газрын зураглал гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдэгдсэн газрын байршлыг газрын зурагт тэмдэглэж байгаа үйлдэл юм.

Өөр хэлбэл гэмт хэргийн бүртгэлийг үйлдэгдсэн газартай нь уялдуулан байршуулж буй газар зүйн болон криминологийн шинжлэх ухааны мэдээллийн систем юм. Тухайлбал цагдаагийн алба хаагчийн өдөр бүр албандаа хэрэглэдэг хэрэгсэлтэй адил гэмт хэргийн газрын зураг нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндсэн багаж болон хөгжиж байна.

Гэмт хэргийн газрын зураглалын үндэс нь 1800 оны дунд үед Францын сэтгэл судлаач Андре Гейри, Адолф Кютлет нар гэмт хэргийн гаралтыг бүртгэхээс эхэлсэн гэж үздэг.

1900 оны эхээр Америкийн Нэгдсэн Улсын Чикагогийн их сургуулийн сэтгэл зүйч, нийгмийн ухааны эрдэмтэн багш нар гэмт хэргийн зураглалыг өнөөгийн түвшинд хүргэсэн гэж үздэг бөгөөд

¹ Uri Friedman (2013) “12 Maps That Changed the” нийтлэл

² Г. Оюунболд Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй. УБ., 2017. 31 дэх тал

³ Цагдаа эмхэтгэл. УБ., 2015 /№3/ 122., 32 дахь тал

⁴ <https://mn.Wikipedia.org>

“Чикагогийн сургуулийн баг” гэж дэлхий дахинаа нэрлэгджээ. Энэхүү аргыг Иллинойс мужийн цагдаагийн газрын ажилтнууд 1926 оноос хүн амины гэмт хэргийн зураглалыг анх удаа харицсан нутаг дэвсгэрт үйлдэгдсэн гэмт хэргийг түүний төрөл, зүйлээр нь ялган өнгө өнгийн туг /зүү/ хатган нэвтрүүлж эхэлсэн.

Гэмт хэргийн зураглалын /Routine activity/ онол⁵ 1950-1979 онд Амос Хавлеу, Маркус Фалсон нарын хамтын бүтээлээс эхлэлтэй бөгөөд криминологийн шинжлэх ухааны нэгэн онол болон хөгжиж хэлсэн. Энэ онолын үндсэн санаа нь гэмт үйл явдлыг хүрээлэн буй орчинтой холбон тайлбарлах арга юм. Тухайлбал гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх эрсдэлтэй хүн, эсхүл аль хэдийнээ гэмт хэрэг үйлдсэн хүний зан авир, эцэг, эхийн удамшил, хувь хүний боловсрол, хүмүүжлээс шалтгаалан гэмт хэрэг үйлдэж буй эсэхийг судалдаг бусад онолоос ялгаатай. Өөр хэлбэл “ямар төрлийн гэмт хэрэг хаана хэдэн цагт үйлдэгдээд байна гэсэн асуултад хариулт өгдөгөөрөө онцлогтой юм.

Давдагдах хөдөлгөөний онолын үндэслэлээр гэмт хэргийн газрын зураглал үйлдэх аргыг цагдаагийн байгууллагууд хот, суурин, орон нутаг, нутаг дэвсгэрт бүртгэгдэж байгаа гэмт хэргийг бууруулах зорилгоор өргөн ашиглаж байна. Тухайлбал, Австрали, Бразил, Канад, Энэтхэг, Япон, Норвеги, Их Британи зэрэг олон орны цагдаагийн байгууллага гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох үндсэн үүрэгтээ ашиглаж байна⁶.

Гэмт хэргийн зураглал үйлдэх аргыг хэрэглэсний дараагаар түүнд газар зүйн байрлалын хувьд үнэлгээ өгөх нь чухал бөгөөд хот, суурин, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хаана, аль газарт, хэнд ямар хугацаанд чиглсэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ явуулах бэ гэдгийг тодорхойлоход ач холбогдолтой.

Гэмт хэрэг гарч буй газар орны онцлог байдлыг ихэнх цагдаагийн байгууллагын ажилтнууд хэсэг хугацааны дараа мартдаг бөгөөд зураглал үйлдэх нь аливаа үйлдлийг эргэн сануулж байх түүнд харьцуулсан дүгнэлт өгөхөд тустай байна.

Цагдаагийн байгууллагын ажилтан, мөрдөгчийн объектын судалгаа үүнтэй төсөөтэй боловч бүхэлд нь гэмт хэргийн талаар мэдээлэл авахад хэрэглэгддэггүй талтай.

Сүүлийн үед бүртгэгдсэн болон бүртгэгдээгүй гэмт хэрэг, зөрчил, гэмт хэрэг болон тэдгээрийг үйлдсэн хүний талаарх мэдээ олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орчинд тун хурдан тархаж байна. Энэ мэдээлэл үнэн эсэхээс үл шалтгаалан нийгэмд айдас түгшүүр бий болгож байна. Үүнийг дагаад иргэд стресст орж бухамдан Хууль сахиулах байгууллага, Хууль тогтоох байгууллага, Гүйцэтгэх, Шүүх эрх мэдэл, нутаг дэвсгэр, засаг захиргааны удирдлагаа шүүмжлэх, ялангуяа цагдаагийн байгууллагад үл итгэх хандлага үүсэх, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдарч байгаадаа эргэлзэх зэрэг маш олон сөрөг нөлөөллийг үүсгэдэг байна. Эндээс дүгнэн үзэхэд эрүү, нийтийн хэв журмын нөхцөл байдал жил ирэх бүр өсөн нэмэгдэх, цагдаагийн байгууллагын алба хаагч нарын гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх уламжлалт арга барицыг өөрчлөх, нийгэмд үүссэн айдас, түгшүүрийг багасгах арилгах нь гэмт хэргийн газрын зураглал үйлдэх аргыг нэвтрүүлэх хэвших зүй ёсны шаардлага тулгарч байна.

Иймд гэмт хэргийн газрын зураглалыг практикт нэвтрүүлж өргөнөөр ашиглан хэрэглэснээр доорхи дурдсан дүгнэлтэнд хүрч болохоор байна. Үүнд:

1. Гэмт хэргийн зураглалыг тодорхойлж ашигласнаар тухайн хот, аймаг дүүрэг, хорооны нутаг дэвсгэрийн аль хэсэгт гэмт хэрэг, зөрчил гарч байгааг тодорхойлох, аль хэсэгт нь бага гарч байгааг тодорхойлох;

2. Гэмт хэргийн бүртгэлийг нутаг дэвсгэрийн байршилтай уялдуулснаар бар, рестарон, сургууль, дэлгүүр, худалдааны төв, байрны орц, автомашины граж, олон нийтийн газар байгаа байршилыг тодорхойлох;

3. Гэмт хэргийн гаралтад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох;

⁵Nicholas Brains (2015). Routine Activity Theory, University of California, Irvine

⁶ <http://www.criminology.mn>

4. Хүүхэд, гэр бүл нийгмийн ёс суртахууны эсрэг гэмт хэргүүдийн гарч буй байршлыг тодорхойлох;
5. Автомашинт болон явган эргүүлийн хариуцан явах, хяналт тавих чиглэл, маршрутыг оновчтой тодорхой зохион байгуулах боломж гарах;
6. Цагдаагийн байгууллагаас тодорхой гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор явуулдаг нэгдсэн арга хэмжээг оновчтой үр дүнтэй зохион байгуулах үндэс болох;
8. Гэмт хэрэг үйлдэж буй шалтгааныг, ямар хүн, хуулийн этгээд хохирогч болдог, гэмт хэрэг үйлдэгдэж буй цаг хугацааг тодорхойлох;
9. Тодорхой төрлийн ямар хэргүүд ямар давтамжтайгаар үйлдэгдэж байгааг тодорхойлох;
10. Эрүү болон нийтийн хэв журмын нөхцөл байдал ямар байгааг дүгнэх боломжийг бий болгох;
11. Мэдээлэл бодиттой болсноор тухайн хот, дүүрэг, хорооны талаарх таагүй ойлголт өөрчлөгдөх хиймлээр үүссэн гэмт хэрэг, зөрчил, гэмт этгээдүүдийн талаар ойлголт алга болох;
12. Гэмт хэрэг гардаг эмзэг цэгүүд дээр ямар арга хэмжээ авч өөрчлөх зэрэг судалгаанд үндэслэсэн үр дүнтэй ажил зохион байгуулах, эерэг үр дүн авчирах;
13. Гэмт хэрэг, зөрчил ихээр гардаг гудамж талбайг камержуулах бодитой ажил хийхэд ач холбогдол өгөх;
14. Шинжлэх ухаан технологи ашиглан газар зүйн томоохон өгөгдлийн нэг болох Geocoding буюу хаяг байршлын системд тулгуурлан хийх;
14. Гэмт хэргийг мөрдөн шалгах явцад тухайн хэргийн олдсон эд мөрийн баримт, гэрчийн үзсэн харсан, хэрэгтэн аль байршилд харагдсан болон зугтсан гэх мэт олон үзүүлэлтүүдийг илүү дэлгэрэнгүй байдлаар дэлгэн гэмт хэргийн илрүүлэлтэнд ашиглахад ач холбогдолтой юм.